

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: مبانی عفاف و حجاب در نهج البلاغه

نویسندگان:

فاطمه السادات زمانی

آیدا خشتابه

استاد راهنما: فاطمه خشتامن

حوزه علمیه امام حسین(ع)

استان کرمانشاه

شهرستان قصرشیرین

چکیده

حجاب به معنای پوشش است و در قرآن کریم هفت بار مطرح شده است. قرآن حجاب را موجب حفظ ارزش زن و مانع جلوه گری او در میان نامحرمان می داند. حجاب موجب صیانت او از گزند ناهلان و عامل امنیت زن در جامعه است. یکی از فلسفه های حجاب در فرهنگ اسلام مزین شدن زن به زینت تقوا و عفاف است. همچنین عفاف به معنای پرهیزگاری، خویشتن داری و نگهداشتن نفس از فزون خواهی و حرام است که در قرآن چهاربار به کار رفته است. در نهج البلاغه امام علی (ع) بحث حجاب و عفاف در خطبه های امام بیشتر در موضوعات تقوا استنباط می شود و در سایر موارد تحت موضوعات پاکدامنی و مبارزه با هوای نفس قابل دریافت است. در این مقاله مسئله حجاب و عفاف از منظر نهج البلاغه بررسی میشود و روش تحقیق به صورت تحلیل محتوایی بوده که به

شیوه کتابخانه ای انجام شد. که بر اساس یافته ها معقوله حجاب یک معقوله خیلی مهم است. مطابق کلام امام علی (ع)، رعایت حجاب باعث بقا، دوام، استواری و سلامتی زنان و خانواده و جامعه می شود. همچنین به جهت لطافت و ظرافتی که خدا در وجود زن گذاشته است، حجاب او را در حقیقت پوششی برای محفوظ بودنش میداند. بنابراین، امام (ع) برای مسایل اخلاقی مخصوصا عفت نفس به ویژه در مقابل انگیزه های شدید جنسی آن اندازه اهمیت قایل است که پاداش عفت و پاکدامنی و چشم پوشی از گناه را کمتر از شهادت در راه خدا ندانسته است.

کلیدواژه ها

حجاب، عفاف، تبرج، پاکدامنی، جلابیب، خضوع در کلام، دامنه عفاف در قرآن

مقدمه

حیا یه عکس العمل طبیعی است که خداوند در وجود انسان قرار داده که وقتی انسان کار اشتباهی می کند خجالت می کشد و خود را سرزنش می کند و باعث می شود آن کار را ترک کند، حالا وقتی انسان کارهایی رو انجام بدهد که (حیا - یعنی- همین نیروی بازدارنده) از بین برود رفته رفته انسان کارهای زشتش زیاد می شود و در نتیجه ایمانش نابود می گردد. به همین دلیل حضرت علی در حکمت 394 می فرمایند: «هر کس که بسیار اشتباه کرد، شرم و حیا او اندک است، و آن که شرم او اندک، پرهیزکاری او نیز اندک خواهد بود.» پس حیا عاملی است بازدارنده که انسان را از گناه حفظ می کند، و حضرت در حکمت 223 می فرمایند: «آن کس که لباس حیا بپوشد، کسی عیب او را نبیند.» پس می تواند در مقابل زشتی ها تاب بیاورد که مهمترین آن از بین رفتن عفت و پاکدامنی است، پس یکی از آثار بی حیایی بی حجابی است که در نتیجه بی عفتی حاصل می شود. بنابراین حیا مفهومی است که داشتن آن، فقط در گروی مراعات حجاب نیست؛ اما حجاب، بعد و نمادی از حیا و عفاف است. و این ادها هم که حجاب، تمام حقیقت حیا و عفاف است؟، صحیح نیست. حجاب در خدمت حیا و عفاف است و حیا و عفاف نیز در گروی مراعات برخی از چیزهاست که حجاب، یکی از آنهاست. حیا بعدی نمادین در پوشش دارد که با حجاب محقق می شود و بعدی معنوی دارد که در گروی مراعات حجاب صرف نیست. بنابراین رعایت حجاب بهترین راه اعلام عفت است و ثمره آن، امنیت جنسی است؛ همان امنیتی که امروزه حلقه مفقوده ای در جوامع غربی است.

شرح و تفسیر حکمت 223 نهج البلاغه

امام علی(علیه السلام) فرمودند: مَنْ كَسَاهُ الْحَيَاءُ ثَوْبَهُ، لَمْ يَرِ النَّاسُ عَيْبَهُ. کسی که حیا لباس خود را بر او بپوشاند، مردم عیب او را نخواهند دید.

امام علی(علیه السلام) در این گفتار حکیمانه به نکته ای درباره حیا اشاره کرده، می فرماید: «کسی که حیا لباس خود را بر او بپوشاند، مردم عیب او را نخواهند دید»؛ (مَنْ كَسَاهُ الْحَيَاءُ ثَوْبَهُ، لَمْ يَرِ النَّاسُ عَيْبَهُ). «حیا» همان گونه که سابقاً نیز اشاره کرده ایم، حالتی نفسانی است که سبب می شود انسان در برابر زشتی ها حالت انقباض پیدا کرده و از آنها چشم بپوشاند. در واقع، حیا سپری است در مقابل اعمال قبیح و منکرات و اگر این سپر وجود نداشته باشد، انسان به آسانی آلوده هر کار زشتی می شود و تیر قبايح بر بدن او فرو می نشیند. «حیا» گاهی سبب ترك گناه و زشتی ها نمی شود، بلکه سبب پوشاندن و مخفی ساختن آن می گردد که این نیز در حدّ خود اثر مثبتی است. امام(علیه السلام) در گفتار حکیمانه بالا به هر دو اشاره می کند؛ حیا را به لباس (زیبایی) تشبیه کرده که بر تن انسان مؤمن است و اگر عیبی نیز داشته باشد به وسیله آن پوشیده می شود و مردم آن را نمی بینند.

«حیا» بنا به روایتی که از امام صادق(علیه السلام) نقل شده، از ویژگی های انسان و دارای آثار بسیار زیادی در زندگی بشر است. ایشان در آن حدیث خطاب به مفضل چنین می فرماید: «انْظُرْ يَا مُفَضَّلُ إِلَى مَا خُصَّ بِهِ الْإِنْسَانُ دُونَ جَمِيعِ الْحَيَوَانِ مِنْ هَذَا الْخَلْقِ الْجَلِيلِ قَدْرُهُ الْعَظِيمُ عَنَاؤُهُ أَغْنِي الْحَيَاءَ فَلَوْلَاهُ لَمْ يُقَرَّ ضَيْفٌ وَلَمْ يُوفَّ بِالْعِدَاتِ وَلَمْ تُقْضِ الْحَوَائِجُ وَلَمْ يُتَحَرَّ الْجَمِيلُ وَلَمْ يَتَّكِبِ الْقَبِيحُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ حَتَّى إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأُمُورِ الْمُفْتَرَضَةِ أَيْضًا إِنَّمَا يُفَعَّلُ لِلْحَيَاءِ فَإِنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ لَوْ لَا الْحَيَاءُ لَمْ يَزَعْ حَقٌّ وَالدَّيْهِ وَلَمْ يَصِلْ ذَا رَحِمٍ وَلَمْ يُؤَدِّ أَمَانَةً وَلَمْ يَعْفُ عَنْ فَاحِشَةٍ أَوْ فَلَا تَرَى كَيْفَ وَفِّي لِلْإِنْسَانِ جَمِيعُ الْخِلَالِ الَّتِي فِيهَا صَلَاحُهُ وَتَمَامُ أَمْرِهِ»؛

«ای مفضل! نگاه کن به صفتی که خداوند تنها به انسان ارزانی داشته و حیوانات از آن محرومند؛ صفتی که مقامش والا و غنایش بزرگ است؛ یعنی حیا. اگر حیا نبود، انسان ها از مهمانشان درست پذیرایی نمی کردند، به وعده هایشان وفا نمی نمودند، نیازهای دیگران را برآورده نمی ساختند و به دنبال کارهای خوب نبودند و از کارهای زشت در هیچ

چیز پرهیز نداشتند. به طوری که بسیاری از کارهای واجب نیز در پرتو حیا انجام می شود؛ اگر حیا نبود، جمعی از مردم حق پدر و مادر را نیز ادا نمی کردند و صله رحم به جا نمی آوردند و ادای امانت نمی نمودند و از هیچ کار زشتی پرهیز نداشتند. آیا نمی بینی خداوند چگونه برای انسان جمیع صفاتی را که در آن صلاح و کمال کار اوست به او ارزانی داشته است؟».

از این حدیث شریف به خوبی استفاده می شود که اثر حیا تنها پرهیز از زشتی ها و قبايح (آن گونه که بسیاری گمان می برند) نیست، بلکه آثار مثبت زیادی در انجام واجبات و رعایت آداب و اخلاق انسانی دارد. به همین دلیل در حدیثی از پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می خوانیم: «مَنْ لَا حَيَاءَ لَهُ فَلَا إِيمَانَ لَهُ؛ آن کس که حیا ندارد ایمان ندارد».

از امام امیرمؤمنان در غررالحکم آمده است، «مَنْ لَا حَيَاءَ لَهُ فَلَا خَيْرَ فِيهِ؛ کسی که حیا ندارد هیچ خیری در او نیست». البته آنچه گفته شد درباره حیا پسندیده است. نوعی از حیا مذموم آن است انسان از فرا گرفتن علم و دانش و پذیرفتن حقایق و انجام کارهای نیک شرم داشته باشد و گاه به سبب آن از ترك مجالس گناه و پیشنهادهای زشت افراد فاسد شرم می کند و آلوده گناه می شود.

در ادامه حضرت فریادگونه می فرماید: روی شما زشت باد، زیان و ضرر متوجه تان گردد، هدف دشمن شده اید. به شما حمله می کنند، شما تکان نمی خورید، با شما جنگ می کنند، شما از خود دفاع نمی کنید پیروان معاویه گناه می کنند و شما به گناه آنان راضی هستید.

يَا أَشْبَاهَ الرِّجَالِ وَ لَا رِجَالَ حُلُومِ الْأَطْفَالِ وَ عُقُولُ رِبَّاتِ
الْجِبَالِ لَوِدِدْتُ أَنْي لَمْ أَرْكُم وَ لَمْ أَعْرِفْكُمْ مَعْرِفَهُ وَ اللَّهُ جَرَّتْ
نَدْمًا وَ أَغْقَبَتْ سَدَمًا قَاتِلَكُمْ اللَّهُ لَقَدْ مَلَأْتُمْ قُلُوبِي قَيْحًا وَ
شَحْنَتْكُمْ صَدْرِي غَيْظًا

ای مرد نمایانی که مرد نیستید؛ کودکان بزرگسال نما با اندیشه های نو عروسان، دوست داشتم شما را ندیده بودم و نمی شناختمتان. بخدا سوگند شناختن شما غیر از پشیمانی و غصه برای من نیاورده مرگ بر شما، قلبم را مالا مال از چرک و خون کردید، سینه ام را از غیظ انباشته ساختید.

با توجه به عبارات فوق، انسان بی غیرت مورد نفرین امیرالمومنین (ع) واقع می شود. باید توجه داشت که غیرت ورزی مردان یکی از راهکارهای مهم در ترویج و استحکام بخشی مقوله عفاف و حجاب به شمار می رود.

(۳) عفت ورزی زنان

امیرالمومنین (ع) در نامه ۳۱ به فرزندشان امام حسن (ع) توصیه می فرماید: «و از طریق حجاب، دیده زنها را از دیدن مردان بیگانه باز دار، زیرا تأکید بر حجاب، آنها را سالم تر و پاک تر نگاه خواهد داشت»؛ (وَ أَكْفُفْ عَلَيْنَهُنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكِ إِيَّاهُنَّ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَى عَلَيْنَهُنَّ).

این سخن شبیه دستوری است که در آیه ۳۱ سوره نور آمده است: «(وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ)»؛ و به زنان باایمان بگو چشمهای خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند و دامان خویش را (از بی عفتی) حفظ کنند».

عبارات فوق نشان می دهد که بر خلاف تصور بسیاری از مردم، همه فتنه ها از ناحیه نگاه مردان به زنان نیست، بلکه بسیاری از آنها به سبب نگاه زنان به مردان و وسوسه های آنهاست که امام (علیه السلام) برای جلوگیری از آن دستور می دهد آنها را در حجاب نگه دار. روشن است که این قبح نیز همه زنان را شامل نمی شود بلکه زنان بی بند و بار یا ضعیف الایمان را می گوید.

(۴) حیا ورزی اجتماعی

امام علی(ع) در حکمت ۲۲۳ فرمود: مَنْ كَسَاهُ الْحَيَاءُ ثَوْبَهُ، لَمْ يَرِ النَّاسُ عَيْبَهُ. کسی که حیا، لباس خود را بر او بپوشاند، مردم عیب او را نخواهند دید.

امام علی(علیه السلام) در این گفتار حکیمانه به نکته ای درباره حیا اشاره کرده، می فرماید: «کسی که حیا لباس خود را بر او بپوشاند، مردم عیب او را نخواهند دید»؛ (مَنْ كَسَاهُ الْحَيَاءُ ثَوْبَهُ، لَمْ يَرِ النَّاسُ عَيْبَهُ). «حیا» حالتی نفسانی است که سبب می شود انسان در برابر زشتی ها حالت انقباض پیدا کرده و از آنها چشم بپوشاند. در واقع، حیا سپری است در مقابل اعمال قبیح و منکرات و اگر این سپر وجود نداشته باشد، انسان به آسانی آلوده هر کار زشتی می شود و تیر قبایح بر بدن او فرو می نشیند. «حیا» گاهی سبب ترک گناه و زشتی ها نمی شود، بلکه سبب پوشاندن و مخفی ساختن آن می گردد که این نیز در حدّ خود اثر مثبتی است.

نتیجه گیری

در قرآن مساله عفاف در آیات 27، 28، 30، 31، 32، 33، 58، 59 و 60 سوره نور بازتاب ویژه ای دارد و آیه پنج سوره مومنون عفاف را از خصلت های برجسته مومنان می داند. عفت را بعد از نماز و زکات و پرهیز از لغو مطرح نموده و آن را بر امانت و وفای به عهد مقدم داشته است. دامنه عفاف از گستردگی خاصی برخوردار است. گاه در امور اجتماعی مطرح می شود و گاه در فعل و انفعالات فردی. عفاف با دیگر

فضایل، رابطه اثر و موثر دارد؛ زیرا در راس همه خوبی هاست. رعایت عفاف در جامعه اسلامی از یک طرف، نشان دهنده میزان اعتقادات درونی افراد جامعه است و از طرف دیگر، نشان دهنده اهمیت ارزش حجاب و عفاف در جامعه است.

امام علی (ع) می فرماید: افضل العباد شیء واحد و هو العفاف (محدث نوری، 1408 ق، 11، 276 به نقل از کتاب جایگاه و تاثیر عفاف در تعاملات و ارتباطات، 102). در یک تقسیم بندی عفاف به عفت در کردار، عفت در نگاه، عفت در پوشش، عفت در اظهار زینت، عفت در معاشرت، عفت در گفتار و عفت در اندیشه، تقسیم می شود که متناسب با موضوع، آیات قرآن و احادیث و خطبه امام علی (ع) قابل تامل است. همچنین عفاف دارای فضایی است که مورد بحث قرار گرفته است

نتیجه می گیریم که حجاب از نظر علی (ع) به شرح زیر است. پوشیدن لباس ضخیم بر شما لازم است، زیرا کسی که لباس نازک و بدن نما باشد، دینش نیز ضعیف و نازک است. و نیز فرمودند: شوهری که از همسرش اطاعت کند، خداوند او را از جانب صورت به طور واژه گونه وارد دوزخ گرداند. شخصی پرسید: این اطاعت که موجب چنین مجازاتی است کدام اطاعت است؟

حضرت فرمودند: زن از او می خواهد که با لباس نازک (به مراکز پر جمعیت مانند) حمامها و عروسیها و مجالس ترحیم برود، و شوهرش، به او اجازه دهد و از سخن او اطاعت کند.

(زیرا عدم کنترل این قبیل مراکز عمومی با موازین شرعی و اخلاقی، جایگاهی برای فساد خواهد شد) و نیز فرمودند:

پیغمبر (ص) نهی کرد، زنی را که برای غیر شوهرش آرایش نماید و اگر چنین کند بر خداوند سزاوار است که او را در آتش دوزخ بسوزاند.

امیرمومنان علی (ع) در یکی از فرمایشاتشان به همین مطلب اشاره و نیز فرمودند:

در آخرالزمان که بدترین زمانها است، زنان بی حجاب و برهنه آشکار می شوند که با زینت و آرایش بیرون می آیند،

آنان از مرز دین خارج شده اند و در فتنه ها وارد گشته اند و به سوی شهوتها تمایل و شتاب دارند، حرامها را حلال می کنند و سرانجام در جهنم و دوزخ گرفتار آتش و عذاب ابدی خواهند شد. از این فرمایشات هشدار دهنده شش مطلب مهم زیر فهمیده می شود:

- 1- آن زمانی که زنان رعایت حریم حجاب و عفاف نکنند، بدترین زمانها است .
 - 2- زنانی که با آرایش و نمایش از خانه بیرون می آیند و سنگر عفت را بشکنند، از دین خارج شده اند و در مقابل دین قرار گرفته اند.
 - 3- این گونه زنان در فتنه ها وارد شده اند و موجب فتنه ها و انحرافها و گناهان خواهند شد.
 - 4- این گونه زنان گرایش به هوسهای شهوت انگیز دارند، شهوت پرستی بر آنها حاکم است نه عقل و منطق .
 - 5- این گونه زنان حرامهای الهی را حلال کرده و با بی بند و باری خود، حدود الهی و مرزهای دینی را زیر پا می گذارند، و موجب افزایش فساد می شوند.
 - 6- سرانجام این گونه بانوان ، عذاب ابدی در دوزخ خواهد بود.
- آری آنانکه حریم حجاب و عفت اسلامی را رعایت نمی کنند، این گونه موجب انحرافها و پلیدیها شده ، و موجب گسترش دامنه فساد می گردند و سرانجام ، خود نیز در میان دنیای جهنمی خود می سوزند و زندگی پوچشان ، به عذاب ابدی الهی می پیوندد.

فهرست منابع

- 1- نهج البلاغه : نامه 31 / حجاب برتر: 56.
- 2- بحارالانوار: 183/83 / حجاب برتر: 60.
- 3- ثواب الاعمال : 201 / بحار: 243/103 / حجاب برتر: 66.
- 4- بحارالانوار: 243/103 / حجاب برتر: 67.
- 5- وسائل الشيعة : 19/14 / حجاب برتر: 77.
- 6- حجاب بیانگر شخصیت زن : 77.
- 7- نهج البلاغه
- 8- نشست هم اندیشی فعالین عرصه عفاف و حجاب (شنبه 19 تیر 1400)
- 9-سایت موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت علیهم السلام
- 10-کتاب داستانهای از پوشش و حجاب